

Kezdetben vala az Ige – olvashatjuk János evangéliumában; mégis voltak, akik úgy tartották, hogy a (még) teremtetlen világ határain innen és túl *mindenekelőtt* Khaosz, a sötéten tátongó úr, az elemi vákuum uralkodott a

68 András Tamara

SZABAD SZEMMEL LÁTHATATLAN

Katona Ágota: *Kezdetben,
mégis vihar*

vele egynemű, rendezetlen őszanyag felett. Katona Ágota első kötetének kiinduló- vagy középpontját e *mégis*-mozzanat jelöli ki. A versekben felvonultatott valóságalelemek viszonyrendszerét így a zsidó-keresztény hagyományba ágyazott logocentrikus világkép, vala-

mint a görög istenségek antik eredetmítoszához köthető „eretnek” szemléletmód kölcsönhatása szervezi. Mintha a nyelv teremtő erejéből táplálkozó, írás- és szövegközpontú kulturális alapokon nyugvó szellemiség valamely szférájában afféle zűrzavar támadna, amely a kaosztól már kiszületett (világ)rendben olykor a természet teljhatalmát szemléltető viharokon keresztül nyilatkoztatja ki önmagát. Ekképpen veselkedhetnénk neki – elsődleges asszociációs csapásirányaink feltérképezésével-lekövetésével – a hiányos szerkezetű, agrammatikus cím némileg egydimenziós dekódolásának. Az eredetileg *Vadon* munkacímet viselő kötet versnyelvének eme koncentrátuma (*Kezdetben, mégis vihar*) azonban korántsem kívánja a szövegek kizárólagos keretrendszereként meghatározni a jelentésorientált, fogalmakba foglalható reáliák, valamint a kifürkészhetetlen, öntörvényű őstermészet ambivalens kapcsolatának közhelyszerű toposzát.

A címbe *mégis* kötőszó által sejtetett, enigmatikus ellentmondás olyan feladvány elé állíthatja a befogadót, amely aligha fejthető meg az imént felvillantott értelmezési kísérletkezdeménnyel. „Az interpretációs lehetőségeket nem szeretném szorosan kijelölni, nincs becsomagolt üzenet, inkább a látásmód dominál. [...] Az atmoszférateremtés fontos eleme a szövegeknek, segíti az asszociációk beindulását.”; „A címek akár egy mondattá is ki lehet egészíteni, a töredékesség, a kítakarás játékba hívja az olvasót. [...] Számomra is fontos, hogy legyen mozgástér a szövegekben, persze néha írok olyat, amire ez kevésbé igaz, de vigyázok, hogy maradjon benne egy kis anomália, akárcsak a kollázsokban” – nyilatkozta a szerző egy (a Tiszatáj online felületén közölt) interjúban. Az összehasonlítás alapjául szolgáló, általa összeollózott képek az adott versek kezdősoraival egybevágó címelekkel ellátott ciklusokat (*SZÚZFÖLD, az ártatlanság rokona; SZARVAS közelít, havonta; ÉJFÉL a tóban; HATÁR MENTI ÚT, tévedtem*) választják el egymástól. Amint a képlékeny

mondatba foglalható kötet cím, úgy az inkább illusztrációként, mintsem önálló képzőművészeti alkotásokként értelmezendő szürkeárnyalatos kollázsok említett rendellenességét is a (fókuszpontba állított objektumokat környező) közegek kitakarásán alapuló technika biztosítja.

A műfajra jellemző komplementerlogika helyett egyfajta absztrakciós látásmódot tükröző alkotások vizuális erőterének központi képelemeit ugyanis egytől egyig homogén, árnyékszerű korongok és körívek zárják a maguk monokróm mikrovilágába. A kiemelt alakok és organizmusok, illetve a hozzájuk társított attribútumok *mibenlétét* meghatározó koordináták hiánya vagy instabilitása (a teljesség igénye nélkül megkonstruált kötet címhez hasonlóan) az egységes, kristályszerkezetű képalkotásról való lemondásról tanúskodik. A versszövegek pedig nemcsak a kötetet tagoló kompozíciók geometriájára, de a rész–egész, fény–árnyék, rend–káosz, én–nem én stb. kölcsönhatás–mechanizmusából levezethető mentális mintázatok kollázsszerűségére is reflektálnak: „Amiről tudok, az már a részem, / legyen akár hús vagy gyöngy. // Tanulok úgy beszélni, hogy / széthasítsam az ép szövetet. / Megzavarom a képkockákat. / Fénytelen arcú vértanú áll / a hírek között, telihold / takarja. A bordakosárban / teljes a napfogyatkozás.” (*Az érzékek éjszakája*); „Nézem az arcod, sosem / leszek a tartozéka. A rét körében, / az utak körében egyetlen várost / nézel, kihulló alkatrésze vagy.” (*Éjszaka-szok*); „Legyen a felékszervezettek / találkozása ez a kör.” (*Védőkör*)

A (kép)olvasó szabad asszociációira hagyatkozó kollázsok (valamint az egymástól többé-kevésbé idegennek tetsző komponensekből építkező versek) formanyelvének fundamentumaként azonosítható diverzitásban állandó tényezőkként vannak jelen az árnyékos, átláthatatlan zónák. A centrális alak(zat)okat közrezáró *vakfoltok* pedig – némileg paradox módon – mintha egyetlen, a kötet egészében kardinális szerepet kapó, sőt, a poétikai pozíció alapját képező, ám *szabad szemmel* láthatatlan atmoszférához (esetleg egyfajta tudattalan tartományhoz) tartoznának. A Katona-féle költészet ezen mögöttes miliőjébe a Térey János fordításában idézett *Szturnuszi költemények*ből kölcsönzött Verlaine-móttó vezet be: „...pontról pontra rég megvonták útjukat / vad logika szerint, rossz Befolyás alatt.” A versvilág egyik legdominánsabb dimenziója ennek megfelelően a vak, személytelen, egyszerre pusztító és öntudatlan, ezért voltaképpen végtelen erőhatásokkal szembeni tehetetlenség (többnyire egészen tárgyilagosan megközelített) tragikumában érhető tetten. „A szellőkések / kiszolgáltatnak a négy / elemnek.” (*SZÜZFÖLD, az ártatlanság rokona*); „Salak halmozódik. Mennyivel / magasabb nálam a meghatározatlan / anyag, a szemétnek túl puha / holtföld. Felette egyirányú vihar, / túlfeszültség, felhőtornyok / a patkányok színében.” (*Szürkezőna*)

A kötet visszatérő kulcselemei, motívumhálózatának csomópontjai és szövegszervező szimbólumai a (természeti törvényszerűségek brutalitásáról való tudásból táplálkozó) szaturnuszi attitűdön keresztül egy, az egész kötet dinamikáját, hangoltságát és modalitását meghatározó, melankolikus 70 megszólalásmódot hoznak létre. „A Szaturnusz-motívum, amire a mottó utal, az önpusztító, lelkibeteg szerző közhelyét idézi fel (és a reformáció vallásaiban meghatározó nézetet, a predestinációt). Ez a közhely szinte nevetségessé vált, az emberiség kollektív emlékezetéből viszont nem lehet eltüntetni, ahogyan azt az embertípust sem, amelyiket foglalkoztatja az árnyék” – olvashatjuk a fentebb már idézett interjúban. A *Kezdetben, mégis vihar* versbeszélője valóban a (kötetcímből végül kiiktatott, de változatlanul a szövegek hangsúlyos hívószavaként ható) *vadon* változtathatatlan természetébe való alászállásra vállalkozik. Akár a lírai alany viharvert mikrokozmoszába, akár a kulturális és „ökoszisztematikus” létromlás territóriumának tekinthető *makrokóoszba* kalauzol el bennünket Katona, ugyanoda lyukadunk ki. Az eleve elrendeltnek, így végső soron időtlennek tetsző események színhelyein járva egy beláthatatlan birodalomban bolyongunk – „Túl / az ábrázolás határain, ahová nem jut el a fény.” (*Zöldhatárvonal*)

Az említett „fekete lyukakból” nyíló *árnyékvilág* eme vadonját többek között egy barlangrajzból kilépő élőlény, a Nuda Veritas, Platón, valamint bizonyos – transzcendens talapzaton álló, ám a megfelelően irányított tekintettel elő-előhívható – védőszentek és lélekvezetők népesítik be: „Aki erősen néz a felszín alá, lányává fogadja / a fogalmak között utazó Hermész.” (*Hermész, egyensúly*); „Ha senki nem néz fel, / megjelenik a tetők és a zenit közötti / térben Mária, aranyszegélyű vörös / ruhában, ahogy égi királynővé teszi / egy királyokra méretezett korona.” (*Fél kilométer Mária*) A szövegekben inkább magánmitológémmákként, mintsem kulturális kódokként érvényesülő entitások mégsem igazán képesek autentikus aurát létrehozni a javarészt (ha nem is mindig énközpontú, de meglehetősen intim) impressziókból táplálkozó, olykor kifejezetten kaotikusnak tetsző képzettársításokban gazdag szövegvilágban.

Az „elsőkötetes” generáció költői köznyelvét mindinkább meghatározó, gyakran képzavaros, magyartalan – bravúrosnak tetsző, ám végső soron tartalmatlannak bizonyuló – formulák jelen vannak a *Kezdetben, mégis vihar* egyes verseiben is: „Viharzik a nyílt hangok / tisztátalansága, mellérendelő / viszonyban egy elhanyagolt / templommal, az éden elemeivel.” (*HATÁR menti út, tévedtem*); „A hivatalos nyelv, amit velem szemben használsz, / mint megkerülni egy tavat.” (*Magánlevél*); „Szakadoznak az érintések, / az üzenet a mennyei Jeruzsálemről. / Fala sárgaréz, átlátszatlan üveg, / ígéretés.” (*Épületmag*) E stilisztikai malőrök ugyan nem egy tudatos nyelvromboló szándékról, inkább bizonyos „rossz beidegződésekkel”

szemben tanúsított toleranciáról árulkodnak, az anorganikus vagy mesterkelt megoldások mindenestre hátráltatják Katona unikális poétikai attitűdjének kibontakozását.

A kötet sajátos esztétikai ereje a letisztultabb, már-már aforizmatikus szövegrészekben összpontosul: a *Szürkezónából* kihallatszik az „egyetlennek hangzó parancs. Hozzám / ér, nem nekem szól, de belém hatol. [...] A társtól megfosztott agy / beszél így, hangok illúzióját kelti / a sejtosztódás idejéből, a nemek / kialakulása előtti napokból.” A „névtelen, mégis nyelvi régiók” felett vihar készülődik. A nagy szemekben zuhogó eső arcunkba csap, s lassan elmossa vonásainkat. Mire ruhánk és bőrünk egyformán átázik, egyszerre a *Felesleges Delphoi* romjai között találjuk magunkat. Emlékeink immár arra irányulnak, ami még előttünk van: „Az érzéletekben olvasók / képesek felismerni a hangok / nélküli beszédet, értik / a tükör nélküli képet, / mely a jóslat maga.” A *Hullámtérben* vihar utáni csend honol... (*Fiatal Írók Szövetsége, Bp., 2021*)

Új Forrás 2022/5 – Andriás Tamara: Szabad szemmel láthatatlan – Katona Ágota: *Kezdetben, mégis vihar*

